

U Kambodži Crveni Kmeri, pod utjecajem kineske *Kulturne revolucije*, raselili su gradove, ukinuli su srednje i više škole te kulturne ustanove, likvidirali političke protivnike i dr. Broj ubijenih i umrlih od posljedica vladavine Crvenih Kmera u razdoblju 1975. – 1978. procjenjuje se na dva milijuna (danas Kambodža ima oko 12 milijuna stanovnika). Kolega koji je ovog proljeća turistički bio u Kambodži, priča da su Crveni Kmeri posebice tražili one koji su nosili naočale, jer su pretpostavljali da su išli u školu.

U Afganistanu talibani su 2001. godine miniranjem razorili, prema naredbi mule Muhamada Omara, Buddhine statue u dolini Bamiyan. To su bile najveće statue uspravnog Buddha na svijetu, isklesane u 6. stoljeću.

U Hrvatskoj, u franjevačkom samostanu *Krka* na otoku Visovcu, u memorijalnoj sobi *Domovinskog rata* piše: ... rušili su i palili katoličke vjer-

ske objekte: crkve i zvonike, župne kuće i domove. Nastojali su izbrisati svaki trag katoličke vjere i hrvatske kulture na tom području ...

Zaključak

Ubijanje sjećanja poništava učenje. Etička i moralna valjanost trenutačnih postupaka ne može se dovesti u kušnju uspoređivanjem s postupcima u prošlosti. Ubijanjem sjećanja svatko ima svoju istinu. Nema čak ni prilike za krivi odabir. Zato je ubijanje sjećanja tako primamljivo.

No siguran sam da je ubijanje sjećanja Sizifov posao. Uništavanje dokumenata ili artefakata nije istinska negacija prošlosti. To je prije svega, kako kaže slovenski filozof Slavoj Žižek u svojoj knjizi *O nasilju* (Naklada Ljevak, Zagreb, 2008.), »... bespomoćni *passage a l'acte*«, tj. puko odigravanje koje svjedoči o neuspjehu ubijanja sjećanja.

Zvonko BENCČIĆ

Kamo su nestali stručnjaci?

Europska situacija*

Europska industrija zapošljava više od 34 milijuna ljudi. Na nju otpada oko 75 % ukupnoga europskog izvoza, više od 80 % istraživanja i razvoja odnosi se na privatni industrijski sektor, i ujedno ostvaruje oko petine ukupnoga prihoda.

Europska plastičarska i gumarska industrija veoma je aktivno područje. Europska gumarska industrija okuplja oko 4 100 tvrtki s više od 360 000 zaposlenih, a plastičarska više od 37 000 poduzeća s oko 1,5 milijuna zaposlenih. Riječ je o industriji za čiju se budućnost ne treba brinuti. Potražnja za plastičnim i gumenim proizvodima bilježi dugoročne stope rasta. Plastika sve više postaje materijalom izbora u razvijenoj svijetu, a njezina uporaba bilježi visoke stope rasta i u zemljama u razvoju.

Ima li uopće problema?

Čini se da problema nema. No stvarnost je sasvim drukčija. Sve proizvodne djelatnosti izložene su raznim izazovima koje je donijelo stvaranje globalnoga tržišta te sve jača uloga azijskih proizvođača. Naglim rastom europskoga uslužnog sektora u posljednjih trideset godina udio zaposlenih u europskoj industriji smanjen je na 18 % od ukupnog broja zaposlenih. Važnost proizvodnje za sigurnost europskoga gospodarstva ne smije biti podcijenjena. Snažna industrija bitna je za Europu u postizanju dugoročnih gospodarskih i socijalnih ciljeva.

Posebnosti u području polimerstva

Plastičarska industrija Europe bori se sa specifičnim problemima, od kojih su najvažnije cijene sirovina, energije i radne snage. Kada je riječ o cijenama sirovina, tržište širokoprimjenjivih plastomera uvijek je bilo obilježeno cikličkim kretanjima povezanim s cijenama sirovina te kretanjem ponude i potražnje, te je posljednji ciklus porasta cijena povezan prije svega s rastućom potražnjom koju stvaraju tržišta zemalja u razvoju – Kine i Indije. Kratkoročne cjenovne šokove obično uzrokuju povišenje cijene nafte.

Opći je trend smanjivanje broja konkurenata, jer su velik broj manjih tvrtki tijekom procesa konsolidacije preuzele globalne kompanije. I taj trend utjecao je na porast cijena proizvoda jer je smanjena mogućnost konkurentne borbe. Prerađivači koji nisu uspjeli prenijeti porast svojih troškova na kupce, osjetili su taj trend u sniženju profitnih stopa. Zaštita okoliša veoma je važna u ovoj industrijskoj grani, a promjene u preferencijama kupaca zasigurno će u budućnosti dati sve veću važnost oporabljenim polimernim materijalima. Troškovi energije u ovom su industrijskom sektoru iznimno visoki. Kako cijene energije u visokorazvijenim europskim zemljama nisu konkurentne onima u Aziji, plastičarska i gumarska industrija imaju teškoće u postizanju konkurentnosti na globalnom tržištu. Stoga se veliki naponi ulažu u upravljanje energijom preko zajedničkih europskih programa kao što je npr. program *RECIFE*. Ključni problem ne samo plastičarske i gumarske industrije su troškovi

rada. Njih je moguće smanjiti daljnjom automatizacijom proizvodnih procesa, ali, vezano uz radnu snagu, sve je češći problem nedostatan broj dovoljno stručnih radnika.

A gdje su stručnjaci?

Danas je manjak stručnih zaposlenika postao univerzalnim problemom koji se osjeća diljem svijeta u gotovo svim industrijskim granama. Čak i u srednjoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama koje su sve do početka 21. stoljeća generirale mnogo različitih stručnjaka i imale visoku stopu nezaposlenosti danas se otvara toliko novih radnih mjesta da ih nema tko popuniti. Tzv. tranzicijske zemlje u nekoliko su godina pretrpjele dramatične promjene. Najprije je došlo do odljeva stručne radne snage u potrazi za boljim standardom. Nakon toga je slijedio nagli porast potražnje za stručnom radnom snagom potaknut otvaranjem brojnih novih radnih mjesta. Danas, iako to zvuči paradoksalno, upravo ponuda slobodnih radnika na tržištu rada ograničava stvaranje novih radnih mjesta s novim znanjima. Naime, nova se radna mjesta ne mogu popuniti postojećim slobodnim radnicima, ona ne pridonose fleksibilnosti radne snage i nije ih moguće uskladiti sa znanjima koja posjeduju već zaposleni. Osim toga, u srednjoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama nije provedena nužna reforma obrazovnog sustava koja bi dovela do usklađivanja potreba i ponude na tržištu rada. Raste potražnja za stručnim radnicima s rastom broja praznih radnih mjesta te porastom realnih plaća. To je posljedica uspješnog restrukturiranja poduzeća te osnivanja novih, potaknutih novostvorenom pozitivnom investicijskom klimom te jednostavnijim ulaskom na globalna tržišta zahvaljujući članstvu u Europskoj uniji. Donedavno se konkurentnost ovoga područja održavala uklanjanjem viška zaposlenih. Istodobno, industrija je prihvatila potrebno povećanje proizvodnosti kao jedan od investicijskih ciljeva te je došlo do povećanja proizvodnje i zapošljavanja većeg broja stručnih radnika – ako ih je moguće pronaći.

Za zemlje koje su nedavno pristupile Europskoj uniji otvaranje tržišta radne snage bilo je nešto neizbježno i to je pozitivno djelovalo na smanjenje viška radne snage u novim članicama. Bilo je jasno kako će migracija radne snage izvan granica pojedinih zemalja smanjiti broj radnika koji konkuriraju za jedno radno mjesto. Time je moguće obrazložiti smanjenje nezaposlenosti, ali ne i istodobni porast zaposlenosti. Taj se porast može obrazložiti naporima uložanima u restrukturiranje poduzeća, povišenjem produktivnosti i konkurentnosti na globalnim tržištima. Povećanje broja raspoloživih radnih mjesta zasigurno je pridonijelo smanjenju nezaposlenosti više nego odlazak radno sposobnih izvan granica pojedinih zemalja. Godišnji rast izvoza po stopi od gotovo 20 % od 2004. potvrđuje taj zaključak. Promjena od obrambenoga do razvojnog pristupa tvrtki, poboljšana promjenom investicijske klime u novim članicama Europske unije, olakšala je promjene u postojećim tvrtkama te stvaranje novih.

* *Trouble looming? The people problem*, Plastics Innovations, 1(2008)5, 18-21.

Nedostatak znanja i vještina

Smanjenje broja nezaposlenih te snažan porast potražnje za stručnom radnom snagom pridonijeli su osjetnom manjku upravo raspoloživih stručnih radnika. Nedostatna stručnost radnika bitan je problem u poslovanju. Rastuća građevinska industrija, ali i brojne druge industrijske grane u novopridošlim članicama imaju velike probleme s pronalaskom stručnih radnika. Taj je problem postao tako velik da ograničava daljnje poslovanje, posebice u brzorastućim tvrtkama.

Najizrazitiji manjak stručnih radnika osjeća se u Litvi, Latviji, Republici Češkoj, Poljskoj, Rumunjskoj i Mađarskoj, gdje od 35 do 45 % tvrtki smatra nedostatak stručnih radnika ograničenjem razvoja. Rastuće tvrtke, one koje povećavaju broj zaposlenih, posebice su ranjive. Samo u Republici Češkoj više od 50 % rastućih tvrtki te oko 40 % ostalih osjetilo je smanjenje broja raspoloživih stručnih radnika. Budući rast tvrtki čvrsto je povezan s brojem raspoloživih stručnih radnika te se može smatrati kako je broj stručnih radnika zasigurno ograničenje daljnjega razvoja ekonomija srednjoeuropskih i istočnoeuropskih zemalja. Rješenje ovoga problema mora uključivati prilagodbu obrazovnog sustava zahtjevima tržišta rada te znatno veća ulaganja u obrazovanje.

A što je sa Zapadom?

I u *starim* članicama Europske unije tržište stručne radne snage vrlo je maleno. Stručne radnike odvlače multinacionalne kompanije višim plaćama, a u postojećem obrazovnom sustavu ne stvara se dovoljno novih. Mnogi prirodnoznanstvenici i inženjeri radije će se zaposliti u financijskom, komunikacijskom ili distribucijskom sektoru, koji im nudi više plaće. Kako se tržište stručne radne snage smanjuje, teško je iznaći načine njihova privlačenja i zadržavanja u postojećim tvrtkama. Tvrtke se potiče da dugoročnim poslovnim planiranjem stvaraju svoju politiku zapošljavanja, a time i poboljšaju svoju konkurentsku prednost na dugi rok. Također se potiče investiranje u novu opremu jer se time snižavaju troškovi poslovanja, posebice ulaganjem u automatizaciju procesa.

Stalno obrazovanje postojećih zaposlenika treba postati imperativ jer ono omogućuje jednostavnije udovoljavanje potrebama kupaca i tržišta. Nažalost, ni plastičarska i gumarska industrija, ali ni industrija općenito, ne smatra se dobrim izborom razvoja karijere za one koji se odlučuju za višu razinu obrazovanja ili se prvi put pojavljuju na tržištu rada. Najbolji među mladim potencijalima bivaju privučeni poslovima koji se na ljestvici uspjeha smatraju boljima i bolje su plaćeni, a vezani su prije svega za financijski, informacijski, prodajni sektor ili sredstva javnoga priopćavanja. Poboljšana percepcija nekoga sektora među stručnim radnicima znači njegovo marketinško oblikovanje za potrebe tržišta rada. Traganje za stručnim radnicima u industriji može postati uspješnim ako se stvori pozitivna slika o zaposlenima praćena povišenjem njihovih plaća. Oni koji su već stvorili reputaciju imaju mogućnost natjecati se za bolje pozicije u svakom pojedinom industrijskom sektoru, pa čak i na globalnoj razini. Velike tvrtke često organiziraju dopunsku izobrazbu u samim tvrtkama ograničavajući i time pristup tržištu rada malima. Male i srednje tvrtke nerijetko nude brzu mogućnost napredovanja za one sposobnije nadajući se kako će ih time lakše zadržati kako bi što dulje ubirale koristi od onoga što su uložile u njihovo obrazovanje i obuku.

Istok Europe odskake

Istodobno, zapadnoeuropske kompanije okreću se istoku Europe jer su koristi od preseljenja sve vidljivije. Troškovi rada u novim članicama Europske unije, iako obilježeni trendom rasta (oko 5 % godišnje), još omogućuju bitne uštede. Predviđa se kako će i u idućih pet godina troškovi rada ostati niži nego što su to npr. u Njemačkoj, a i jezične i kulturne barijere neće više biti problem. Kraj komunističkoga sustava i otvaranje granica stvorili su velik migracijski potencijal koji se prelio ostatkom Europe. Mlađi su mnogo pokretniji, studiraju izvan svojih zemalja i intenzivno uče strane jezike, prije svega engleski, što je pojednostavnilo komunikaciju. Financijske injekcije Europske unije i ulaganja u infrastrukturu pridonijeli su ubrzanom razvoju. Iako željeznička mreža zaostaje za onom u starim članicama EU, mnogo je bolja od one u Kini. U nestabilnim ekonomskim vremenima, uzrokovanim problemima s kreditima, rastućim cijenama sirovina, rastom transportnih troškova zbog cijena goriva, nove članice EU postaju sve zanimljivijima.

Strateška odluka

Kako i u zapadnoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama nezaposleni sve češće ne posjeduju znanja i vještine koji se traže na tržištu rada,

jačaju zahtjevi za reformom sustava obrazovanja koji bi morao biti spreman ponuditi ona znanja i stručnosti koji se danas traže.

Poboljšanjem vještina radnika, prije svega njegovom spremnošću za obrazovanjem, prihvaćanjem cjeloživotnoga obrazovanja kao imperativa te povezivanjem obrazovanja s kretanjima u industriji i stvaranjem onih stručnjaka čija su znanja potrebna, može se utjecati na smanjenje problema. Sve to usmjereno je stvaranju prilagodljive radne snage i pripremanju radnika za svijet rastuće mobilnosti rada i potreba za čestim mijenjanjem zanimanja i nadopunjavanjem postojećih znanja zbog napredovanja tehnike. Stvaranje dobre osnove za stjecanje znanja poboljšanim pristupom obrazovnim institucijama uz dobro predviđanje potreba i planiranje njihova zadovoljenja može ubrzati unošenje novih znanja na tržišta rada većim brojem završenih učenika i studenata. Usto, dobra obrazovna osnova pokazala se ključnim faktorom na koji se u budućnosti lakše nadograđuju nova znanja i vještine. Cjeloživotno je obrazovanje nužnost u uvjetima tehničkoga napretka, kada pojedina znanja i vještine brzo postaju zastarjelima i nepotrebnima.

Što s inovacijama?

Poticanje inovacija u industriji nužnost je za njezin razvoj. Inovacija je svako rješenje koje može dovesti do smanjenja ovisnosti o teško dostupnoj specifičnoj radnoj snazi ili pak rješenje koje omogućuje brži rast određenoga sektora, a time i porast potražnje za specifičnom radnom snagom. Za neku inovaciju potrebno je pojačati istraživačke aktivnosti bilo u industriji, bilo u znanstveno-istraživačkim ustanovama diljem Europe. To uključuje usmjerena međunarodna istraživanja, čemu pridonose europski projekti kao što su *IMS* i *EUREKA*. Širenje Europske unije te jačanje suradnje s ostalim zemljama pridonosi povećanju broju inovacija i jačanju održivoga razvoja.

Bolji sustavi obrazovanja i obuke moraju biti blisko povezani s trendovima u industriji. Razvoj je tako brz da obrazovnim sustavima nije jednostavno pratiti ga na odgovarajući način. Najveće promjene primjetne su u području obrazovanja za sva tehnička područja te postoji nada kako će one privući više novih učenika i studenata. Sveučilišta trebaju osnivati interdisciplinarnu studije kojima će se razvijati znatiželja i mašta koje su poticaj za razvoj inovacija. Sjedinjena istraživanja, obrazovne i inovacijske aktivnosti znanstvenika koji rade u različitim institutima smatraju se dobrim načinom stjecanja i prijenosa novih znanja i vještina. Potpora poduzetnicima te razvoj inovativnih malih i srednjih poduzeća smatraju se političkim prioritetom Europe. Ujedinjavanjem sustava patentiranja i licenciranja Europska unija pruža kvalitetnu zaštitu intelektualnoga vlasništva. Sve te napore prati i pojednostavnjenje zakonske regulative, čime se istodobno potiču inovacije i smanjuje odljev stručnjaka i znanstvenika iz Europe. Za poboljšanje konkurentnosti europskih znanstvenika i stručnjaka potrebno je prije svega jače povezati znanost i industriju, čije umreživanje može smanjiti provođenje nepotrebnih aktivnosti u razvoju, inovacijama te skratiti vrijeme od ideje do njezine tržišne realizacije.

Europsko rješenje

Kako je objašnjeno, problem nedostatka stručnjaka nije poseban zapadnoeuropski ili istočnoeuropski problem, to je europski problem. Iako su uzroci različiti, posljedica je ista: pronaći dobro obrazovane i vješte ljude za rad u plastičarskoj ili gumarskoj industriji postalo je vrlo teško. I premda se ova industrijska grana ne smatra tako privlačnom kao recimo financije ili mediji, ona pridonosi svakodnevnom poboljšanju kvalitete života svojim sve sigurnijim i kvalitetnijim proizvodima dostupnim većem broju ljudi nego što su to proizvodi bilo kojega drugog industrijskog sektora. Stoga je sada pravo vrijeme za stratešku odluku!

A gdje je Hrvatska?

Posljednjih nekoliko godina nagloga oporavka područja proizvodnje polimernih materijala pokazalo je kako potraga za stručnim zaposlenicima nije nimalo jednostavna. Ni prerada nije izuzeta od tog problema. Na tržištu nedostaje iskusnih alatničara, a plastikom se bave i oni tek površno pripremljeni za to.

Najavljene investicije u pokretanje proizvodnje PVC-a u *DINI* pokazale su kako za to područje nema dovoljno raspoloživih stručnjaka. Pravodobnim povezivanjem gospodarstva i visokoškolskih ustanova u ovom je slučaju spriječena katastrofa.

Smanjivanjem proizvodnje te zatvaranjem tvrtki tijekom devedesetih brojni su se zaposlenici sa stručnim znanjima u području polimerstva našli izvan svijeta rada. U međuvremenu neki su zbrinuti umirovljenjem, neki su se *snašli* u drugim djelatnostima, a neki su životarili u tvrtkama koje su nastojale preživjeti. Mnoga su znanja nestala, a kako je tehnika išla naprijed, nova se nisu stjecala. I dok je razvijeni svijet usvajao poboljšane postupke preradbe polimernih materijala, Hrvatska je preživljavala koristeći se starom opremom i starim znanjem. Kasneći za razvijanima, sve se više povećavao razvojni jaz. Slijedeći europske trendove, a i zbog smanjenja industrijske proizvodnje, tehnički su fakulteti jedno vrijeme imali problema s brojem i kvalitetom studenata.

Situacija se bitno promijenila. Danas je na tržištu rada teško pronaći završene studente strojarstva i brojnih drugih tehničkih struka. Osjeća se nedostatak stručnih radnika u mnogim industrijskim sektorima. Koliko su naporu uloženi u reformu obrazovanja urodili plodom, pokazat će vrijeme. Nastojanja da se u školskim klupama više ne proizvode zanimanja koja nikomu ne trebaju, sporo su ubirala plodove. Kao da oni koji donose odluke unutar obrazovanoga sustava nisu željeli poslušati glas razuma koji je dolazio iz gospodarstva. A i roditelji su usmjeravali djecu u manje komplicirane i čistije struke. Stvara li *Bolonjski proces* stručnjake koji se traže i odgovara li on u dovoljnoj mjeri zahtjevima gospodarstva, vidjet će se u budućnosti. Nedavni prosvjedi studenata preddiplomskih studija i zahtjevi da im se omogući nesmetan prijelaz na diplomatske studije nagovještavaju kako je problem veći nego što se čini.

I dok gospodarstvo vapi za stručnom radnom snagom i izlaz vidi u njezinu uvozu, sindikati *vrište* jer broj nezaposlenih nije zanemariv. Ali

kakva oni imaju znanja i vještine i jesu li spremni za stjecanje novih i nadopunu postojećih kako bi postali traženi? O cjeloživotnome obrazovanju mnogo se govori, a kako su i mlađe generacije nedovoljno za to motivirane, teško je to očekivati od starijih, a još uvijek sposobnih za rad.

Tehnolojskim se projektima nastojalo pojačati suradnju gospodarstva i znanosti na rješavanju konkretnih problema. Je li gospodarstvo shvatilo vrijednost znanosti u poboljšanju svoje konkurentnosti, pokazat će vrijeme. Neki od rezultata tehnolojskih projekata danas su uspješni proizvodi. Ali nekako je sve to i dalje u povojima.

Ukratko, ni Hrvatska nije daleko od europskih trendova (moramo li biti pogodeni baš svime negativnim?), a čini se da ćemo zbog nemogućnosti postupnoga uključivanja u europske tijekove (ne zaboravimo da smo tek zemlja pristupnica za prijam u članstvo EU) imati znatno veće teškoće prilikom hvatanja ukoštac s opisanim problemima.

Nažalost, problemi obrazovanja za izazove budućnosti u polimerstvu Hrvatske veći su nego što se to zamjećuje. Potrebna je temeljitija raščlamba tog problema. Zabrinjava jedna usputna primjedba u povodu izdavanja nekih stručnih knjiga s područja polimerstva. Piše jedan podupiratelj: *Pozdravljamo i pridružujemo se naporima za izdavanje navedenih knjiga. Nastavi li se razvoj polimerstva u Hrvatskoj na isti način, uskoro ne će biti nikoga kome će te knjige trebati.* Iskaz je potvrdio jedan istaknuti gospodarstvenik u sasvim drugom kontekstu.

Gordana BARIĆ

Čarobna Vodena kocka

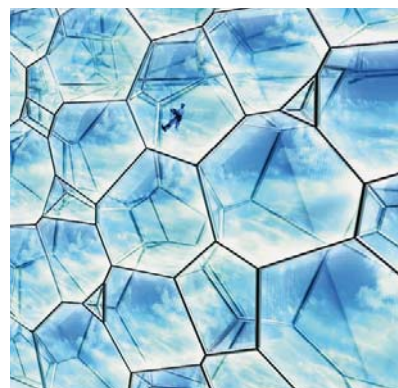
Nedaleko od olimpijskoga *Ptičjeg* gnijezda u Pekingu nalazi se velik svjetlopropusni plavi mjehur – olimpijski bazen. Popularna *Vodena kocka* (slika 1) spektakularna je građevina površine krova i zidova od 100 000 m². Sastoji se od 3 500 zrakom ispunjenih jastuka ugrađenih u sačastu čeličnu konstrukciju. U tjedan dana u dvorani je srušeno 12 svjetskih rekorda. Premda jedni vjeruju da je kocka čarobna, drugi da ima optimalnu dubinu vode, treneri i plivači uvjereni su da velika i svijetla dvorana pridonosi dobrom osjećaju plivača i postizanju vrhunskih rezultata. Napredna konstrukcija, odlična pripremljenost plivača i dobra natjecateljska atmosfera dali su izvrsne rezultate.

SLIKA 1 - Olimpijski bazen *Vodena kocka**

Ugođaj vode i svjetla pojačan je bojenjem folija za izradu jastuka u plavo. Za bolje nalijeganje jastuka i brtvljenje, saće je obloženo gumenim trakama. Jastuke povezuje sustav cijevi te se s jednog mjesta regulira tlak u jastucima. Pretlak od 200 Pa dovoljan je za postizanje površinske napetosti. Svaki jastuk sastoji se od tri folije, vanjske, unutarnje te središnje, kojom je podijeljen u dvije komore. Razlikom u tlakovima između dviju komora regulira se zakrivljenost srednje folije te se prema želji postiže iščezavanje ulazne svjetlosti, odnosno potpuna propusnost. Etilentetrafluoretilen (ETFE) za izradu folija propušta više sunčeve energije nego staklo pa su troškovi grijanja bazena smanjeni za 30 %. Slika 2 prikazuje detalj oplate bazena.

Materijal su prije 25 godina slučajno otkrili osnivači srednje velikog poduzeća *Vector Foiltec GmbH* iz Bremena, Reinhard Schmidt i Stefan Lehnert. U želji da u građevini primijene prozirniju foliju, metodom *pokušaja i pogrešaka* odlučili su se za ETFE. Taj se polimerni materijal u svemirskoj industriji pokazao otpornim na kidanje i prljavštinu te svjetlopropusnim i savitljivim. Građevinski fizičari dali su odobrenje materijalu kao dobroj alternativi staklu. ETFE otporan je na UV zračenje i različite atmosferske uvjete i trebao bi izdržati 30 godina.

SLIKA 2 - Detalj oplate *Vodene kocke**

Kada su osnivali poduzeće, ovi strastveni jedriličari planirali su zaposliti petero ljudi i k tome imati vremena za jedrenje. Sada *Foiltec* zapošljava 150 ljudi i ima 650 projekata među svojim međunarodnim referencijama. Vlasnici jedra vide vrlo rijetko.

Za posao u Kini, proizvođač se obvezao na proizvodnju folija u Kini, i to samo s Kinezima. Folije debljine 0,1 do 0,2 mm termičkim su postupkom zavarene u jastuke. Bilo je to prvi put da je *Foiltec* preselio proizvodnju u inozemstvo, a 75 radnika započelo je s proizvodnjom u siječnju 2006. Ako uskoro ne dobiju nove narudžbe, pogon će preseliti u Kazahstan, gdje bi jedan centar za zabavu trebali omotati u prozirni šator, a nadaju se da će ovim izvrsnim izolatorom s integriranim zasjenjivanjem oduševiti i europske arhitekte.

Tatjana HARAMINA

*Izvor slika: www.foiltec.de/deu/projects/PekingSwimCenter/ i diepresse.com/home/sport/mehrsport/359972/index.do?_vl_backlink=/home/sport/olympia/408623/index.do